

Sinkó és a Nyugat I.

avagy a „második nemzedék” kirekesztett délvidéki kisepikusa

„A Ma holnapi számában három versem jön. A korrektúrát még én végeztem Pesten. Az egyetlen irodalmi lap, magyar nyelven nincs más. A Nyugat legutóbbi száma végleg meggyőzött erről. Babits »kritikája«! Ki is fejtettem a társaságnak, hogy most már agresszíven fel kell lépni a Nyugat ellen. Épp annyira ellenséges a mi tendenciánkkal, mint az Új idők. Utóbbi legalább nem akar más lenni, de a Nyugat . . . Borzalmas! Ilyennek kell lenni minden öregségnek?”

(Sinkó Ervin: Szabadkai napló, 1917. ápr. 20.)

1.

Írónk még be sem töltötte tizenkilencedik életévét, amikor e gyökeres tagadást, sőt nyíltan agresszív negligálást jegyzi be naplójába, s noha ugyancsak a szabadkai napló tanúságaként, nemrég még valósággal lázba jött a pesti hír hallatán, hogy az *Érdekes Újság* jeligés pályázatára beküldött *Emberlelkek* című első regényét olvasva, a zsűritag Osvát Ernő állítólag felismerte, hogy annak ő, az *Éjszakák és hajnalok* adys és nietzschés szerzője s a *Bácsmegyei* állandó munkatársa az írója – most határozottan jelenti ki:

„Nem is igen bántam, hogy Pesten időzésem alatt Osváttal gyengélkedése miatt nem találkozhattam. Semmi közösségem nem lehet ezekkel az emberekkel.”

Annál inkább a Kassák-körrel. „Budapesten voltam három hétig a Nádor-uccai hadikórházban. Bajmegállapításra utaltak oda ismét. Biztosat még nem tudok, de valószínű, hogy frontszolgálatosnak minősítettek” – tudósít poétánk a *Nyugat* ekkori irányultságát oly vehemensen támadó naplójegyzetében, s rendkívül pontosan, már-már a kívülálló tisztánlátásával s a tizennyolc-tizenkilenc életévére rációzó szellemi érettséggel határozza meg, valójában mit is jelent az ő számára Kassák Lajos és köre:

„Minden délután szabad voltam s időm legnagyobb részét Kassákék hasznos társaságában töltöttem. Megint sokat láttam és tanultam – rájövök, hogy valahányszor az Éjszakák és hajnalok hangulatába való visszaesés fenyeget fel kell ugranom Bpestre s ott, ezekkel a dolgozó és vívódó emberekkel való érintkezés stimulálni fog újabb erőfeszítésekre a művészi alkotásban. Bpesten egészen más emberré vedlek – itt Szabadkán egy szomorú, neuraszténiás, vágyó és otthontalan diák-lélek, ott terves, férfias, lendületes.”

Íme hát a precíz személyiségontológiai láttelelet: a valahova tartozás, a szociális médium hiánya elől a vidéki és vidékies „boros éjszakákba”, az *Optimisták* első fejezetében majdan oly remek megjelenítést nyerő „művészasztal-társaságba” s Anatole France-hoz, Tolsztojhoz, Tagoréhoz, Novalishoz és mindenekelőtt Nietzschéhez menekülő, a gimnáziumban viszont rendületlenül bukdácsolatott diákember, a háborúpártivá lett nemzetközi és magyar szociáldemokrácia elvesztésével programatikus hedonistává vedlett ifjú poéta felismeri a merőben más – „*terves, férfias, lendületes*” – életforma és életvitel újbóli lehetőségét.

S eközben mégsem válik kritikátlan avantgárd-apologétává. 1916. május 25-i naplójegyzetében lelkendezve s némi ünnepélyességgel tudósít róla ugyan, hogy ismét fent járt Budapesten és „György Mátyás révén immár személyesen [is] megismertem a Tett vezető embereit”, ám azon nyomban – az ekkori naplójegyzeteire egyébként olyannyira jellemző „zarathustrás” fölényel – erőteljes kritikát is megfogalmaz:

„Egyetlen ember van ott: Kassák Lajos. Maga az élete erős ember élete. Gyári munkás volt és innét került fel egy oly magasságú világszemléletre, amely ma Magyarországon nem igen található. Hasznos háromórás párbeszédben tisztáztuk elveinket és művészi hitvallásunkat – és én nagyon-nagyon sok tapasztalattal és belső fejlődéssel gazdagon tértem vissza. Meggyőződtem róla, hogy ma minden gondolkodó ember, még az is, aki – Kassák esete – nem foglalkozott Nietzschével, az ő útjai felé hajlik. (. . .) A Tett is körülbelül ilyen szándékkal indul. De míg Kassák oda, ahol én vagyok, a dolgok iránti súlyos felelősség érzéséből származó erős belső küzdelmek után jutott, a körülötte dolgozó emberek nagy része, egyrészt az ő suggestiója alatt, másrészt az »ezt is megpróbáljuk« jelszavas zászlóval csatlakozott hozzá. Ezt a munkát pedig így nem lehet végezni. Maga Kassák is néha ki-kilendül a maga elé szabott tendenciából. Így a Tett legutóbbi száma az ő tollából hoz egy u.n. individualista verset, ahol hetykén, peckesen ordítja, hogy ő a föld leggyönyörűbb és legnagyobb embere. Holott ez az, amiből már túlságosan elég volt. Egy objektív, epikus lyrára van szükség. A Tettben még mindig nagyon sok a fiatalos éretlenség.”

Az 1916-os *Nyugat*-ban viszont, lám, a túl sok öregség... Logikus tehát: *A Tett* és *Ma* – kontra *Nyugat*, Kassák Lajos – kontra a *Ma, holnap és irodalom* című, az „új irányokat” erőteljesen bíráló tanulmány szerzője, Babits Mihály . . .

2.

A kassáki – poétánk szerint viszont, mint láttuk, mindekelőtt nietzschei! – avantgardizmus szabadkai ifjú elkötelezettje 1916-ban még nem tudja, nem is tudhatja, hogy a *Nyugat* ellen és a *Ma* mellett pörlekedve, voltaképpen azt a korhangulatot és esztétikai kor-konvenciót tagadja elsősorban, amit majd, a kassáki „hetyke” és „peckes” individualizmustól is menekülve, a „*Ma*-szakadár” Révai-Komját-Lengyel-György-Sinkó írócsoport *Internationale*-ját is megjárva, immár a Vasárnapi Kör állandó tagjaként az „esztétikai kultúra” átfogó fogalmával tanul meg – utálni . . .

De ha nem is *tudja* még fogalmi precizitással, már ekkor – 1916. május 25-én, a „tettesekkel” való személyes megismerkedésről szóló, megilletődött naplójegyzetében is – meglehetősen jól *érzi és érezteti*, hogy erről van szó, az „esztétikai kultúra” kor-konvenciójáról:

„A régi formák már tartalmuktól fosztottak és mégis, erről tudomást sem véve, pepecselnek velük. (. . .) A »művészet« azonban nem veszi tudomásul. Miért? Mert gyenge új formákat teremteni az új tényekhez, az új indulatokhoz. Erőtlen tengerre szállni, erőtlen a teremteni akaráshoz. S a következménye persze elmaradhatatlan: megszűnik minden a kanapé-irodalmon kívül. A művészet elveszti univerzális jelentőségét. Élvezeti cikk lesz, mint pld. a cigaretta, helyesebben (a mai irodalomra) opium. Egy új, e világból, jelen világból való irodalom: ez az ami kell.”

„Gyenge új formákat teremteni”, „erőtlen a teremteni akaráshoz”, „kanapé-irodalom”, „élvezeti cikk”, „opium”: ezek az anticipáló kulcsszavak és szintagmák kapnak majd fogalmi megerősítést 1924 decemberében, a *Testvér* ellen-„esztétikai kultúrást” – és ellen-*Nyugat*-os! – programcikkében.

A krisztianus esztétikai program a „speciálisan magyar szellem” Lukács György-i kritikájára alapoz. „Aki például már próbált filozófiai művet magyarra fordítani, az átélhette a magyar szellem minden negatív sajátságát. Ezt a speciálisan magyar szellemet, mely népköltészetében és költőiben a világirodalom legmagasabb mértékeit is megüti, a közvetlen, konkrét érzéki életben való korlátozottság, a földszerűség jellemzi és a spekulatív, a spirituális képességek teljes hiánya. A magyar nyelv fogalmi is képszerűek, úgyhogy a magyar nyelv egyes szavai komprimált plasztikus

költemények; de ez a gazdagság egyben magyarázza azt a szintén speciális magyar szegénységet, hogy líránk azokban a korokban sem termett egyetlen igazán vallásosnak mondható vagy spirituális költőt sem, mikor mindenütt másutt a vallás annyira az emberiség legaktuálisabb kérdésévé válik, hogy még a politikai mozgalmak is vallási mozgalmak jegyében jelennek meg” – írja a bécsi *Testvér* huszonhat éves szerkesztője, kiadója s legfőbb munkatársa egy személyben a folyóirat *Elöljáró beszédében*, s a „speciálisan magyar szellem” őáltala itt felsorolt negatívumait – „a közvetlen, konkrét érzéki életben való korlátozottságot”, a „földszerűséget” és „a spekulatív, a spirituális képességek teljes hiányát” – az újabb, sőt legújabb magyar irodalomra is vonatkoztatja:

„Kimaradt valami a magyar irodalomból. (. . .) Valami, amit talán az ég felé való teljes fordulásnak, szellemként átélt szellemnek vagy ezoterikus vallásosságnak lehetne nevezni (. . .) Ez a megállapítás éppúgy érvényes a XIX. századra is, mint a magyar irodalomnak arra az ún. forradalmi korszakára, melyet a »Nyugat« nevével szokás megjelölni.”

A *Nyugat* szellemiségének krisztiánus kritikusa – aki az egy évvel korábban megjelent s Babitsnak is megküldött verseskötetében, *A fájdalmas Istenben* gyakorlatilag is demonstrálta már, mit is ért ő az ég felé való teljes fordulásnak és ezoterikus vallásosságnak a költészetben – elismeri ugyan, hogy a korabeli magyar irodalmat a dilettantizmus elől a *Nyugat* mentette európai szintre, s nem egy rendkívüli rész-eredményt is magával hozott, hisz a magyar nyelv nüanszírozásában például a Kazinczyékéhoz hasonló értékes munkát végzett, sok-sok széppel ajándékozta meg a kortárs olvasónemzedékeket, s megbecsülhetetlen teljesítményei közé tartozik a hatalmas műfordítás-irodalom is, hiszen „elég Babits Mihály példás munkásságára gondolni”. . . A *Nyugat* modernizmusát viszont a *Testvér* alapító szerkesztője közel sem tartja egyedülálló érdemnek, mivel – meglehetősen „sarkított” és vulgarizáló ellen-érvelése szerint – „Balassi Bálint 1910-ben Budapesten szintén olvasta volna Verlaine-t és Baudelaire-t és nem a végvári vitézekhez, hanem valószínűleg Párizsról énekelt volna”. . .

A *Nyugat* modernizmusát ily módon relativizáló krisztiánus szerkesztő azonban nem is annyira a szerinte csupán viszonylagos modernséget, sokkal inkább a viszonylagos, pontosabban: a *látszólagos* szellemi forradalmiságot rója fel legfőbb fogyatékoságként:

„Ma [1924-ben] már nyilvánvaló, hogy a *Nyugat* annak idején nem kívülről betörő, a magyar irodalom szellemétől idegen áramlat volt, hanem szerves fejlődési eredménye a múltnak, sőt nagyon is a múltnak. (. . .) a *Nyugat* új utakat vágott a magyar irodalomban, azonban – és ezt értettük azalatt, hogy nagyon is a múltnak eredménye – az új utak jelenthetik elő-

készítését új iránynak, egy a magyar irodalomban új iránynak, de hozni a Nyugat nem hozta ezt. (. . .) A Nyugat azért hatott forradalomként, mert teljesen megéretten fejezett ki egy szellemet és idő kellett, míg nyilvánvaló lett, hogy a Nyugat íróinak egyik csoportjában csak Kazinczy, Dayka, Berzsenyi, Vörösmarty, Arany végső konzekvenciája, míg az egyedülálló Ady Endrében Balassi, a kuruc költészet, Csokonai és Petőfi szelleme ünnepelelt feltámadást; a két régi párhuzamos irány a magyar irodalomban.”

Az *Előljáró beszéd* krisztiánus irodalompolitikusa a *Nyugattal* – mely szerinte, lám, nem szellemi forradalmat, csak evolúciót képvisel, nem új irányt hoz, csupán új utakat készít elő – programatikusan szembeállítja Balázs Béla, Lesznai Anna és Lukács György munkásságát – azaz a folyóiratból időközben kiszorítottak szellemiségét:

„A Nyugat dicsőségesen fejezte be a magyar irodalomnak egyik nagy korszakát, s mert minden befejezés egyben elkezdést is jelent, a Nyugat írói közül, akiket semmi más együtt nem tartott, csak az, hogy írók voltak egy szellemileg sötét országban, mikor az első harcok elmúltak, azok, akik kezdetét jelentik új iránynak, mindinkább kiszorultak a Nyugattól. Ennek az új iránynak az irodalomban és filozófiában akkoriban Balázs, Lesznai és főleg Lukács György a képviselője. Ők az elsők Magyarországon, akik a »modern« természettudományos »világnézet«, a pozitívizmus laposságát és az esztétikai kultúra belső ürességét felfedik.”

A *Testvért* útjára indító szerkesztő ennek kapcsán bejelenti, hogy ezt a jelentőségében még meg nem becsült, igazán új irányt szándékában van a lapban bővebben is ismertetni, addig viszont csupán egy idézettel szolgál Lukács Györgynek 1910-ben [sic!] a *Modern Könyvtárban* megjelent – „sajnos, ma is változatlanul tanulságos!” – *Esztétikai kultúra* című füzetéből: „A teljes szabadság a legirtózatosabb megkötöttség. »Minden hangulat«: gyönyörű fenséges szabadsága a léleknek! . . . semmi sem lehet több a hangulatnál: a legkeményebben kötő rabszolgaság, a legkegyetlenebb öncsonkítása a léleknek . . . Az »esztétikai kultúra«, az »életművészet« a lelki züllöttségnek, az alkotni és cselekedni tudás hiányának, a pillanatnak való teljes kiszolgáltatottságnak életprincípiumokká való emelése.”

A *Testvér* programcikkének írója tehát a *Nyugat* relativizált modernizmusát kettős elvi alapról bírálja: ez az egyébként európai értékszintű folyóirat, egyrészt, maga sem tudott elrugaszkodni a „speciálisan magyar szellem” földszerűségétől, antispekulatív és antispirituális jellegétől, hanem úgyszintén a „pozitívizmus laposságát” képviselte, másrészt pedig, ezzel párhuzamosan, megtestesítője lett a Lukács György elmarasztalta (s az *Előljáró beszéd*ben nyilván emlékezetből idézett) „esztétikai kultúrának” mint egyféle „lelki züllöttségnek” . . . A Balázs–Lesznai–Lukács-

féle új szellemi irányzat végső beérését és kiteljesedését aztán e bevezető programcikk Ady Endre költészetében jelöli meg, kimutatván, hogy annak mindkét alapvető szellemi tendenciája – az „ezoterikus vallásosság” affirmálása és az „esztétikai kultúra” negálása – már a kezdetektől jelen volt a költő munkásságában, de csak *A halottak élén* kötetben teljeseedik ki igazán: annak versei kezdenek valami csakugyan újat a magyar irodalomban, „ezek jelentenek új szellemet szemben a régi magyar irodalommal”, lévén hogy általuk „egy valóban új magyar költészet, egy magyar nyelven eddig még szóhoz nem jutott lélek ölt testet” . . . Nem a *Nyugat* viszonylagos modernsége, pozitívizmusa és megörökölt, a századelőről tovább vitt „esztétikai kultúrája”, hanem *A halottak élén* lesz tehát a *Testvér* lobogója – és a szerkesztőé is saját alkotótevékenységében, mígnem folyóirata 1925 decemberében kellő számú előfizető híján ki nem múlik.

3.

Bő egy év múltán aztán az ugyancsak alapos – életérzésbeli, eszmetörténeti, bölcséleti és esztétikai érvekkel jócskán felvértezett – *Nyugat*-kritikus maga is színre lép az akkor éppen Babits, Gellért és Osvát által közösen szerkesztett folyóiratban.

„A *Nyugat* elfogadta és már a március 1-i számában hozza Egidiust [ti. az *Aegidius útra kelése* című kisregényt]. Olyan váratlanul ért, hogy nem tudok napok óta magamhoz térni. Valósággal ijedt vagyok” – lelkendezik a szarajevói napló írója 1927. március 3-án, s gyorsan bejegyzí az első kritikai visszhangot is: „Az *Esti Kurir* tegnap ideérkezett 1.-i számában olvastuk a kommunikét, »új, nagy tehetségű író« és »hitvita«. – Még pénz is kapok, 1,500.000 m. koronát.”

S alkotói színre lépését a *Nyugat*ban – és egyáltalán, az 1919-es kommunári vezető szerepe miatti kitiltás folytán: a magyarországi irodalmi élet egészében – az emigrációja újabb, ezúttal grazi állomására készülő naplóíró a pályája további alakulására nézve is sorsdöntő fordulatnak sejteti: „Napok óta egy sort se írok, részben azért mert annyira elővett a meglepetés, de meg (. . .) utazás előtt vagyunk. (. . .) Nagyon rossz lett volna Szarajevóból elmenni minden látható eredmény nélkül és már nagyon is ideje volt egy kis »dicsőségnek«. Ha arra gondolok, hogy úgy mentünk volna el, hogy a kéziratokat gondosan becsomagoljuk (. . .) hogy dolgoztam volna tovább!”

E színre lépés elemien öröndetes és meglepő volt ugyan, de személy szerint közel sem előkészítetlen. Már a *Testvér* indulásának előestéjén írónk afelől érdeklődik a Fülep Lajosnak írt egyik levelében, hogy „nem

írhatnék-e a Ny[ugat]-ba”, s a lehetséges közvetítő barát mellett ugyanekkor – 1924. szeptember 8-án – egyenesen Babitshoz fordul *A fájdalmas Isten* tiszteletpéldányának megküldéséről szóló levelében: „Nagyon elkötelezne, ha fáradságot venne magának az elolvasásához és a Nyugat foglalkozna a könyvvel. Ha lehetséges volna, hogy újabb írásaim közül valami a Nyugatban megjelenjen, örömet küldenék . . .” 1925 márciusában viszont azt írja Fülepnek, hogy nagy szolgálatot tenna a *Testvér*nek, ha írna róla Babitsék folyóiratában . . .

A fentiek tehát nem csak arról tanúskodnak, hogy a krisztianus szerző intíme is fejet hajt a tizenhatodik-tizenhetedik évfolyamában járó folyóirat általános, őáltala is *európainak* mondott értékszintje előtt, hanem arról is, hogy saját ekkori, teljesen az „ég felé forduló”, az „ezoterikus vallásossággal” elemien áthatott alkotótevékenységét összebékíthetőnek véli a húszas évek derekára is szabadelvűnek megmaradt, a hírhedt Horthy-kurzussal is opponáló, az ekkor már nagy tekintélyű, de politikailag mégis inkriminált tizenkilences elvbarátokat – Babitsot, Móriczot, Juhász Gyulát, Kassákot, Pap Károlyt és másokat – programatikusan publikáló, s a *Testvér* mindenek és mindenki fölé emelt lobogóját, Adyt is szívósan védelmező folyóirat szerkesztéspolitikáját.

A *Nyugat* 1926 októberében záruló jeligés novellapályázatára azonban mégsem a maga krisztianista főirányába illeszkedő prózát, hanem egy vitriolos társadalomkritikai szatírárt küld *A hullabörze* címen (és „Talpi úr igaza” jeligével), ám a gogoli „holt lelkek” világára asszociáltató, kimondatlanul Bácskában, névleg bizonyos „Homokváros”-ban játszódó történet nem nyeri el a zsűri tetszését – a díjazottak közül Aszlányi Károly, Kardos László, Pap Károly és Szenes Piroska neve emelkedik ki –, s így a kisepeikus Sinkó Ervin első betörési kísérlete a nagy múltú folyóiratba még nem jár sikerrel.

S az első tényleges színre lépés is valójában csak a véletlenül múltott. A Szarajevóban született *Aegidius útra kelése* ugyanis az egyéves előkészület, eléggé nehézkesen haladó írás, újrakezdés, majd végül is szerzői megelégedéssel záruló befejezés után először a *Korunkhoz* kerül. „Dienes 5-6 nap előtt írt, hogy akarja a *Korunk* számára Egidius. (. . .) Hála Isten, most megint üres lett az asztalfiók. Csak ne ijedjen meg Dienes a sok csuhától meg theológiától” – olvassuk a szarajevói napló 1926. augusztus 24-i bejegyzésében, s bő egy hét múltán máris jön a szerzői balsejtelmet igazoló hideg zuhany: „Dienestől visszajött az Egidius. Erőtlennek találja [!] és nem hozza.” Ezután Bécsbe kerül a kézirat, de az ottani elhelyezésre felkért barátok, Ács Sándorék is elutasító válaszlól adnak hírt: „Tegnap

Bécsből válasz Egidiusra. (. . .) tetszik minden, csak Egidius személye [!] nem. Most Illyésnek Pestre küldték.” (1926. szeptember 26.) „Illyéstől levelezőlap. Egidiusat valami Gyergyainak adta át Osváthoz való továbbítás végett.” (1926. október 2.)

Illyés Gyula közvetítő szerepe aztán fél év múltán meghozza a sikeres *Nyugat*-belépőt. Az újdonsült Sinkó-sógor, aki 1926 nyarán feleségül vette Sinkó Boriska szobrásznőt – a Derkovits Gyulával és Gergely Tiborral egy 1925-ös bécsi közös tárlaton ígéretesen startoló, Lesznai Anna által a *Tésvérben* melegen méltatott alkotót –, kezdetben más „betörési stratégiát” javasol ugyan, Osvátra hivatkozva: „Kedves Ervin, tegnap beszéltem O.[svát]-tal, még nem olvasta el verseidet. Igen szívesen venné kollaborációt a Ny.[ugat]-ban, kritikákkal, de – nem ismerve ebbéli képességeidet – ismerkedésül, kér, küldj neki egy-két figyelőnek megfelelő cikket – amit esetleg a lap rögtön hozna –, s azután majd szorosabban bevonnának a munkába” – írja Illyés 1927. április 6-án Szarajevóba, ám az igen sikeres debütálást a folyóirat az évi évfolyamában mégiscsak a kisprózák egymás utáni közlése hozza meg Sinkónak.

Az Aegidius útra kelését követően, az augusztus 16-i számban ugyan is napvilágot lát az *Angéla* című novella, majd a szeptemberi és októberi, 17–19. számokban, három folytatásban, az újabb Sinkó-kisregény, a *Tenyerek és öklök*.

„Most érkezett a *Nyugat*. Nemcsak a kínai figyelőt [ti. a Kína forradalmi lírájának német antológiájáról írt könyvismertetőt] – a *Tenyerek és öklök*et is hozza! Egész megbolondít az öröm” – lelkendezik a bécsi napló írója 1927. augusztus 31-én, s okkal. Hisz egyetlen évfolyamban két kisregény és egy novella: ez kétségtelenül több mint sikeres kezdet, még hozzá micsoda szöveggörnyezetben! A regény műfaját ebben az évben Kassák *Egy ember életének* újabb folytatása, Színi Gyula *Jókai* és Tersánszky Józsi Jenő *Igaz regény* című műve képviseli, a novellaszerzők között pedig ott találjuk – a már említett pályadíjasokon kívül – Barta Lajos, Elek Artúr, Földi Mihály, Krúdy Gyula, Laczkó Géza, Móricz Zsigmond, Színi Gyula és Török Sophie nevét.

Az 1928-as évfolyamban csak az esszéista Sinkó szerepel önnön írói tehetségének megszokott szintjén (egy hatalmas világirodalmi/irodalomelméleti nagytanulmánnyal), a következő évben azonban – ekkor Gellért Oszkár és Osvát a szerkesztő, Babits nélkül – ismét a novellista kap szót a *Ködben* című remek intellektuális kisprózával, hogy aztán a tipológiailag ugyanilyen novella közlésére – Móricz és Babits szerkesztésében – 1931-ben kerüljön sor (*Hűség*, május 1.). Végül, 1932-ben a harmadik kisregény,

a *Sorsok* is napvilágot lát, immár a *Nyugat* gazdasági világválsággal is meghatározott nagy anyagi krízise idején. („A Nyugat a mostani kis terjedelmében már szinte használhatatlan. Mit lehet ötven oldalon csinálni? – Csupa olyan dolgot közlünk, amit vagy már évek óta itt tartunk – Sinkó Ervint [ti. a *Sorsokat*] még szegény Osvát fogadta el [!], s csak most került sorra, s még egy sereg kézirat van itt, köztük másfél éve elfogadottak” – kesereg a szerkesztő Móricz Zsigmond 1932. április 7-én az egyik munkatársnak írt levelében.)

S a szövegekörnyezet továbbra sem mellékes, sőt. 1929-ben például Bibó Lajos, Móricz Zsigmond, Pap Károly, Remenyik Zsigmond, Szép Ernő és Tersánszky képviseli a folyóiratban a nagy- és kisepikát, 1931-ben Bibó Lajos, Déry Tibor, Gelléri Andor Endre, Kassák, Kosztolányi, Móricz, Nagy Endre, Nagy Lajos, Oláh Gábor, Pap Károly, Szabó Pál, Szenes Piroska, Tersánszky és mások, a kiadói krízis-évben, 1932-ben viszont Gelléri Andor Endre, Karinthy Frigyes, Kassák, Móricz, Nagy Endre, Pap Károly, Passuth László és Szabó Pál. Kétségtelenül „nem rossz társaság”, sőt, „félelmetesen” értékes társaság egy induló nyugatos kisepikus műfaji hinterlandjaként . . .

Igaz, saját írói „hinterlandja”, azaz alkotói névjegykártyája sem volt akármilyen a *Nyugat*ba való belépése pillanatában.

Az *Esti Kurír* nyilván nemigen tájékozódott folyóirat-ismertető újságírója aligha tudhatta ugyanis, hogy az „új, nagy tehetségű” író mögött nem egy szépreményű kezdő, hanem két verseskönyv, egy bő évfolyamot megért saját folyóirat, s a pozsonyi/pozsonyi–bécsi *Tűz*, a bécsi *Panorama*, a *Bécsi Magyar Újság* és a kolozsvári *Korunk* állandó munkatársának sok műfajú alkotótevékenysége lappang. Egyebek közt egy folytatásos – igaz, a lapmegszűnés miatt torzóként félbeszakított – kisregény a *Tűz*-ben, három nagyelbeszélés a *Testvér*ben, tucatnyi értékes könyvkritika (Lesznai Anna, Barta Sándor, György Mátyás, Gáspár Endre, Tamás István, Debreczeni József, Dienes László, S. J. Ágnon, P. Ny. Dorohov, V. Ivanov, J. Lebegyinszkij és V. Vereszajev egy-egy könyvről), s bölcséleti-eszmetörténeti-léttani és irodalmi esszék és tanulmányok sokasága (egyebek közt Kierkegaard, A. France, Angelus Silesius, Tolsztoj, Dosztojevskij, Ady és Jókai életművéről, Goethe és Shakespeare eszmetörténeti párhuzamáról és kontrasztjáról, a modern kaland világirodalmi alakulásrajzáról Cervantestól a Karamazov-testvérekig stb.). Nem utolsósorban pedig: alapvetően fontos esztétikai tanulmányok, programcikkék és polémiák – egyebek közt Kassákkal – a *Testvér*ben, melyek a szerzőnk által *egyaránt*

elvetett „proletkultúrás művészeti irány” és „l’art pour l’art”, továbbá „a legmodernebb irodalmi irányok” és a *Nyugat* antispirituális, antispekulatív és „esztétikai kultúrás” iránya között egy szuverén, a húszas évek magyar irodalmában egyedülálló, alapos és elmélyült krisztianus magánesztétikát alapoztak meg, középpontban, tartalmilag, az „ezoterikus vallásossággal”, formai tekintetben pedig egy „új klasszicizmus”-sal.

4.

A kisregénnyel és novellával ellentétben, Sinkó korabeli – ízig-vérig krisztianus – líráját nem fogadja be a *Nyugat*. Már 1922 januárjától egészen 1931 áprilisáig vissza-visszatérő, s rendre eredménytelen közlési kísérletekről olvashatunk csupán az emigrációja különböző színhelyein vezetett naplóiban: hol Osvátnak, hol Babitsnak küld újabb és újabb kéziratot verseket – s mint láttuk: krisztianus lírája addigi szintézisét, *A fájdalmas Istent* is megküldi –, de sem közlésre, sem a bécsi verseskötet recenziálására nem kerül sor a folyóiratban. (Megemlítendő egyébként, hogy szerzőnk három, elsőként a *Nyugat*nak megküldött kisprózáját – *Csévő Rózsai csatát veszti*, 1927; *Kufferos a hullabörzén*, 1927; *Elveszett emberek*, 1928 – szintén nem közölte a folyóirat.)

Ellenben az irodalmi kisesszé (Pestalozzi, B. Shaw, A. Blok) és esztétikai nagytanulmány műfajában (*Téma és tartalom a költészetben* – az antikvitástól Dosztojevszkijig), valamint az Osvát által némi képességpróba mellett igényelt könyvkritikákban ugyancsak jól vizsgálják a *Nyugat* emigráns munkatársa (Albert Ehrenstein: China klagt; Fjodor Gladkov „Cement”-je és az új orosz regény; J. D. Passos: Nagyváros). Sőt, egy történelmi tárgyú publicisztikája is önnön írói értékszintjéről tanúskodik a folyóiratban (*Nagy költőnek való téma* – az első világháború elhíresült marnei csatájának „újrajátszásáról”, „hadtudományi rekonstruálásáról” . . .).

S nem téveszthető szem elől az sem, hogy a *Nyugat*ban való folyamatos közreműködés bő fél évtizede alatt szerzőnk állandó munkatársa a *Századunknak* és a *Korunknak* (utóbbinak 1928-tól impresszumban jelzett főmunkatársa is), a szentiváni/prigrevicai években pedig a *Bácsmegyei Naplónak* is. Aztán 1931-től, a *Nyugat* közlésterének drasztikus beszűkülésétől kezdve az emigráns magyar író „kilép” a német nyelvterületre, s elsősorban szociáldemokrata és szakszervezeti munkás-organumokban próbál magának lehetséges új irodalmi hont keresni: 1931-ben novellái jelennek meg a bécsi *Arbeiter-Zeitung* és *Der Kuckuck*, valamint a bielefeldi *Neue Weichnachten* hasábjain, míg 1932-ben – a *Nyugat*ban való jelenléte utolsó, hatodik évében – a zürichi *Frauenrecht* prózaverseket közöl tőle, a

dresdeni *Der Sonntag*, a bécsi *Das Kleine Blatt*, *Der Wiener Tag*, *Arbeiter-Zeitung* és *Die Wiener Weltbühne* viszont novellákat.

(Az 1931/32-ben bekövetkezett nyelv-, illetve nyelvterület-váltás alkotói kényszerűségének tényét húsz év múltán – 1953-ban – a moszkvai–párizsi emlékirat folyóiratban közölt bevezetője is illúziómentesen értelmezi: „A húszas években, az úgynevezett konszolidált ellenforradalom idején, Osvát Ernő és Móricz Zsigmond még rászánta magát, hogy meglehetősen sűrűn helyet adjon a *Nyugat*ban regényeimnek, novelláimnak, cikkeimnek. Azóta a német események hatása alatt a konszolidált magyar ellenforradalom mindinkább a »dinamikus« ellenforradalom, a fasiszta diktatúra felé orientálódott. De ha nem is így lett volna s ha közben Osvát Ernő nem is követ el öngyilkosságot, ha a *Nyugat* még mindig hajlandó is lett volna, mint ahogy már rég nem volt hajlandó, bármit is kinyomatni tőlem – a magyar forradalomról szóló olyan regény, mint az *Optimisták*, Horthy Magyarországon, természetesen, soha semmi körülmények között nem láthatott volna nyomdafestéket.”)

A más magyar és német nyelvű sajtóorgánumban való párhuzamos szereplés azonban nem jelentett semminemű munkatársi „hütlenséget” a *Nyugat* irányába. Hisz egy Osvát Ernő, Dienes László és Vámbéry Rusztem szerkesztői liberalizmusába és folyóiratközi toleranciájába a húszas években még jól beilleszkezhettek a párhuzamos közlés alkotói szabadsága is; sőt, mindannak élénk és értéktisztelettel övezett szerkesztői figyelése, hogy a „saját” munkatárs egyazon időben milyen más, „idegen” orgánumban közöl jó vagy éppen kiváló kéziratot. Okkal írja hát szerzőnk a hitvesnek az 1927. április 13-i levelében: „Boriskától [Sinkó Boriskától] is ma kellemes lap jött. Szórol szóra ide írom: »tegnap Gyuszi [Illyés Gyula] a Nyugatnál volt (a Pestalozzi cikkel és a versek miatt), Osvátot nagy munkában találta (. . .) a cikk átadásánál Osvát mondta, hogy a Korunkban két igen érdekes munkája van Ferinek [Spitzer Ferenc alias S. E.-nek], látta-e már Gyuszi.« (. . .) Azért írtam drágám ilyen pontosan le, mert biztos te is örülsz neki. Az már jó, hogy ott tartok, hogy a Nyugatnál számon tartják hol és mit dolgozom és hogy elolvassák az írásokat, mert az én nevem szerepel alattuk szerzőjükként.”

Osvátéknak, Móriczéknak pedig ugyancsak volt mit olvasniuk Sinkótól a szóban forgó hat év alatt a *Nyugat* hasábjain kívül is.

Eszttéikai programcikk és polémia (Déry Tiborral); Osvát külön is szorgalmazott műfaja, a könyvkritika (Gergely Sándor, Takács Sándor, Markovits Rodion, Kurt Schneider, W. K. von Korostowetz egy-egy könyvről); B. Shaw- és Kleist-esszé s világnézeti nagytanulmány az utópiáról;

politikai publicisztikák a húszas évek időszerű nemzetközi kérdéseiről (*A parlamentarizmus ideája és morálja; Politika és mai ifjúság; Háború és eugenika; Munkás- és parasztmozgalmak Japánban; Szocializmus és vallás; Kereszténység és kultúra*) és tucatnyi novella, köztük olyan is, melyet elsőként a *Nyugat*nak küldött meg a szerző, de nem került közlésre, s olyanok is, melyek párhuzamosan két orgánumban is napvilágot látnak (*Egy elveszett ember; Péter munka nélkül; Az utolsó csésze tea; Az idegen; Gyurka felel Jézusért; András úr fegyverben; Életrajz; Az apolitikus; Godófréd úr*) – voltaképpen tehát a „nyugatos” szerző teljes műfajrepertoárja képviselve volt, mégpedig igen jelentős írásokkal, a *Nyugat*nak holmiféle „illojális konkurenciát” egyáltalán nem jelentő magyar és német nyelvű lapokban, folyóiratokban.

5.

A fentiek alapján nyilván okkal állítható, hogy Sinkó Ervin hatéves közreműködése a *Nyugat*ban – s egyidejűleg a *Korunkban*, *Századunkban*, *Bácsmegyei Naplóban* és az osztrák, német és svájci sajtóban – egy komplett, több műfajú, teljességgel érett és kiteljesedett, s mindenekelőtt a szépprózában és esszében időálló alkotásokat is publikáló íróegyéységről tanúskodik, akinek méltán lenne ott a helye a *Nyugat* ún. „második nemzedékében”.

Méltán lenne, lehetne ott a helye – de nem lett.

A magyar irodalomtörténet-írás szintézisei ugyanis mindmáig „lehagyták”, „kifelejtették” őt e nevezetes irodalmi generáció közösségéből.

Holott Komlós Aladár, e nemzedék tagja – úgy is, mint egykori aktív résztvevője és kortanúja a generáció irodalmi életének, s úgy is, mint kritikus és irodalomtörténész – annak idején tett egy diszkrét kísérletet, hogy Sinkót is bevonja a nemzedék tágabb alkotói körébe. (Vö.: A „második nemzedék” útja. *Irodalomtörténet*, 1969/3. sz.)

Hisz Komlós megannyi besorolási kritériumának Sinkó Ervin is kétségtelenül megfelelt. Az 1890-es években született ő is; szintén a *Nyugat* neveltjeként, közelebbről „Ady Endre kenyerén” indult első verseskötetével, az *Éjszakák és hajnalokkal* (1916); a világháború kitörésekor már irodalmi érettségről tett tanúságot, a húszas évek elején új névként tűnt fel a magyar irodalmi folyóiratokban, s ugyancsak a húszas években jutott el alkotói tevékenysége első, igazán értékes szakaszába; előzetesen ő is megjárta a világháborús frontot, 1918–19-ben szintén magával ragadta a forradalom, s utána emigrációba került; időközben maga is elmozdult a *Nyugat* első nemzedéke képviselte szellemi iránytól, holott e folyóirat öneki is az első nagy irodalmi nevelője volt . . .

S itt tegyük hozzá nyomban: igen, első nagy irodalmi nevelője – élén Ady Endrével, akivel már 1913 decemberében, illetve 1914 januárjában – *tizenöt évesen!* – levelet vált az első nagy irodalmi, emberi és politikai példaképének a *Nyugat* címére megküldött *Ady-portré* című verséről, melyet Ady az 1914. január 2-i keltezésű levelezőlapján így nyugtáz: „Kedves barátom, az Ady-portrét nem dicsérem meg, mert hátha elfogult vagyok, de ízléstelen is. De megköszönöm a verset a verset [sic!] s a levelet is azért a szerető lelkeségért, amely belőlük kilobog.”

A legendássá vált első nemzedék másik nagy példaképe viszont – szintén hiteles korabeli dokumentum tanúságaként – Móricz Zsigmond lett az *Éjszakák* . . . megjelenése után már az első regényét is befejezett ifjú Sinkó számára. A *Pacsirtaszót* olvasva, 1916. április 27-én ugyanis ezt jegyzi be szabadkai naplójába: „Az egész néhány ívnyi terjedelmű, de régen nem került kezembe valami plasticusabb, izmosabb alkotás. Csupa erő, csupa nagy és romlatlan őszindulat. Nem dekadens könyvszag, mint az én regényemben, az Emberlelkében: termékenyítő, óriás-erejű földszag. Egészség. (. . .) ugaros erők forrósága” . . .

Végül, és nem utolsósorban, a harmadik nyugatos nagy példakép maga a Szerkesztő, Osvát Ernő lett az ifjú Sinkó számára, akinek még 1917 márciusában, *A Tett* és *Ma* hasábjain való első megjelenését követően is több verset küld a *Nyugat* részére, s mint láttuk, némi megilletődöttséggel jegyzi be naplójába, hogy az *Érdekes Újság* jeligés pályázatára beküldött *Emberlelkekről* Osvát felismerte, hogy „annak írója én vagyok s igen érdeklődött irántam” . . .

S ugyancsak megfelelt Sinkó a szóban forgó nemzedéki besorolás azon kritériumának is, miszerint a „második nemzedék” tagjaiban a *Nyugat* kezdeti irányvonalától történt elmozdulást követően erősebb lett a szociális tendencia, a határozott világnézet igénye, s lemondtak a szépség és harmónia hagyományos formáiról, a világháború véres valósága pedig ráébresztette őket minden háború gyűlöletére, a humánus parancsára, sőt a kozmikus-vallásos érzésre, majd az osztályharcos forradalmiságra is; a szocializmus eszméje legtöbbször számára a testvériesülést ígérte 1919-ben, lévén, hogy „testvériesülni akartunk az egész emberiséggel” . . .

És természetesen, bármiféle klasszifikáló erőltetés nélkül simul be Sinkó Ervin ifjúkori alkotótevékenysége a „második nemzedék” Komlós Aladár-i fejlődésrajzában két fő szakaszába is:

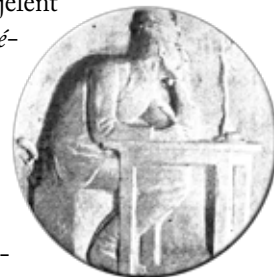
„I. 1917–25-ig [Sinkó esetében: *A Tett*-től, *Mától*, *Internationale*-től a *Testvérig*] az apokaliptikus kora, amelyet a világ hamaros átalakításának reménye tölt be. A fiatalok írásaiban a szociális gondolat, egy részüknél pedig a kassákos avantgardizmus uralkodik. Ady presztizse teljes glóriájá-

ban ragyog. Mindnyájunkban közös a háború még friss gyűlölete és a l'art pour l'art elutasítása; ebben Kassák emigráns köre, a hazai és szomszéd államokbeli költők, a bécsi Ma, a bécsi–pozsonyi Tűz és a budapesti Magyar Írás egyek.”

„2. 1925–32-ig [Sinkó „nyugatos” időszaka!] a forradalom reménye eloszlik, s a nemzedék kelleetlenül és ellenzékként ugyan, beilleszkedik a meglévő viszonyokba, s a dadaizmus és szürrealizmus helyett, bár némi módosítással, a kulturális hagyományokat folytatja. S zajtalanul, elméleti dobverés nélkül nagy fordulat megy végbe: az új nemzedék tudomásul veszi, hogy álmai mellett a valóságot is figyelembe kell vennie. (. . .) a forradalom mint pillanatnyilag nem időszerű gondolat, 1925-től kezdve szellemi látóhatárunk szélére távolodott, amivel nemigen kell és lehet foglalkozni. Úgy éreztük, hogy az üldözött Nyugathoz állva úgysis a haladást védjük és erősítjük.”

Komlós Aladár személyes hitelű nemzedéki tanulmánya két ízben helyezi be Sinkót név szerint is a generáció tagjainak sorába. Egyrészt a '18/19-es forradalmak tevékeny író-résztvevői, majd emigrációba kényszerült alkotói körébe („Kassák, Komját, Lengyel József, Gaál, Sinkó, Ilylyés stb.”), másrészt pedig a forradalmak bukása után a „második nemzedék”-en is eluralkodó „kozmosz vallásos érzés” taglalása kapcsán („Szabó Dezső, Földi Mihály, Lengyel József, Rozványi Vilmos, Sinkó Ervin, Sárközi György, Márai, Mécs László stb.”). S noha szerzőnk név szerint nem kerül be a komlói „legjelentősebbek, vagy legalább legtöbbit emlegetettek” hazai névsorába – Szabó Lőrinc, Rozványi Vilmos, Hevesy Iván, Rajth Tivadar, Erdélyi József, Zsolt Béla, Sárközi György, Kodolányi János és Gyergyai Albert –, sem ugyanezen érték kategóriának kezdetben az emigrációban és a szomszéd államokban tevékenykedő reprezentánsai közé – Komját Aladár, Németh Andor, Lengyel József, Déry Tibor, Márai Sándor, Illés Béla, Gaál Gábor és Mécs László –, az nem kétséges, hogy Sinkó Ervin 1917–1932 közötti alkotópályája *szervesen* illeszkedik be Komlós Aladár nemzedéki besorolásába. (Személy szerint azt fájlaltuk annak idején, hogy a visszaemlékező számbavétel során Sinkót legalább még egy összefüggésben nem aposztrofálta a tanulmány. „Rozványi 1920-ban Testvér címen szeretett volna egy végül is nem engedélyezett folyóiratot indítani, s e szóban osztálynéküliség, forradalmiság és krisztianizmus szinte szétválaszthatatlanul összeolvadt” – írja Komlós, de elfelejti hozzátenni, hogy ami Rozványi Vilmosnak 1920-ban Budapesten nem sikerülhetett, az 1924 decemberében Sinkó Ervinnek Bécsben sikerült – igaz, csak egy évfolyamnyi időre –, s az ő *Testvére*-ben maga Komlós Aladár is szerepelt versekkel.)

A „második nemzedék”-ről szóló tanulmány 1969-ben jelent meg első ízben (majd 1972-ben és ’77-ben a *Vereckétől Dévényig* és *Kritikus számadás* című tanulmánykötetekben is), és így módon talán akaratlanul is diszkrét korrekcióját képezi a magyar irodalomtörténet-írás néhány évvel korábban megjelent nagy szintéziseinek: az 1905–1919-es időszakot tárgyaló 5., illetve az 1919-től 1966-ig tájékoztató 6. kötetnek, valamint e két kötet anyagát egybeszerkesztő Béládi–Bodnár-féle összefoglalónak (*A magyar irodalom története 1905-től napjainkig*. Budapest, Gondolat, 1967). Az ötödik kötet ugyanis még a nevét sem írja le Sinkónak, a hatodik pedig csak a jugoszláviai magyar irodalom fejezetében tárgyalja munkásságát, említést sem téve a „második nemzedék”-hez való kötődéséről a *Nyugat* bő fél évtizedes történetében megvalósított igen aktív, több műfajú közreműködése okán. Kimarad itt Sinkó neve még abból az alfejezetből is, ahol pedig a leginkább helye lenne: a *Nyugat* második és harmadik nemzedékének epikus termését taglalóból, amely egyebek között Hunyadi Sándor, Bohuniczky Szeffi, Zsolt Béla, Komor András, Molnár Ákos, Márai Sándor, Hevesi András, Szerb Antal, Remenyik Zsigmond, Pap Károly és mások epikus munkásságát méltatja. E tekintetben a Béládi–Bodnár-kötet se hoz újat, nem is szólva a magyar irodalom „történetét” prezentáló vadonatúj szintézisünkről.

Márpedig, Sinkó Ervinnek legalább az ifjúkori *kisepikáját* – a húszas években publikált novelláit, elbeszéléseit s főként kisregényeit – aligha lehet „kifelejteni” e generáció első (1917–1925) és második (1925–1932) időszakának epikus terméséből. Legalábbis akkor nem, ha szakmánk, az irodalomtörténet-írás igényt tart még a tárgy- és ténytársaságra s a tárgyilagosság minimumára, és értékelési szempontjai sorában az elsők között szerepel még az irodalomesztétikai időállóság is.

Befejezésül vessünk ilyen pillantást szerzőnk szóban forgó kisregényeire, mellőzve ezúttal a húszas évek novella- és elbeszélés-termését (meg az ugyanebben az időszakban publikált, vaskos kötetre rúgó remek esszéinek a sokaságát is, amelyek okán akár az „esszéíró nemzedék” közösségébe való besorolás is indokolt lehetne).

(Folytatása a következő számban)